

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

**Циклова комісія соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін
та фізичної підготовки**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Соціологія»
вибіркових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
272 Технічне обслуговування та ремонт повітряних суден і авіадвигунів

за темою 1 – *Соціологія як наука*

Вінниця 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від _30.08.2023 №_7_

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від _28.08.2023 №_1__

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від _30.08.2023 №_7__

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін та фізичної підготовки, протокол від _28.08.2023 №_1_

Розробник: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін та фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Хомяк О.В.

Рецензенти:

1. Викладач Кременчуцького національного університету ім.М.Остроградського, к.пед.наук, доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Сошенко С.М.
2. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін та фізичної підготовки Кременчуцького льотного коледжу ХНУВС, доктор філософії, викладач вищої категорії Кірюхіна М.В.

План

1. Специфіка соціологічної системи знань.
2. Поняття «соціального».
3. Структура соціології.
4. Методи та функції соціології.
5. Взаємозв'язок соціології з іншими дисциплінами.

Література:

Основна:

1. Волович В.І. Соціологія: підручник. Київ : ЦУЛ, 2020. 808 с.
2. Геращенко Т.Г. Соціологія: навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2011. 157 с.
3. Горлач М., Кремень А., Волович В. Соціологія : підручник. Київ : ЦНЛ, 2019. 808 с.
3. Кузьменко Т.М. Соціологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 320 с.
4. Левченко К. Гендерне тяжіння: виклики та рішення. Київ : Фоліо, 2019. 320 с.
5. Лукашевич М.П., М.В. Туленков. Соціологія. Основи загальної. Спеціальної та галузевих теорій: підручник. Київ : Каравелла, 2018. 544 с.
6. Титаренко О.О. Соціологія : навчальний посібник. Київ : Дакор, 2020. 210 с.

Допоміжна:

1. Гідденс Е. Соціологія. – К.: Основи, 1999. – 726 с.
2. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). – К., 1993.
3. Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. – К., 1994.
4. Дворецька Г.В. Соціологія : навч. посібник. – 2-е вид. перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 472 с.
5. Тофлер А. Третя хвиля. – К.: Всесвіт, 2000. – 480 с.
6. Якуба Е.А. Соціологія: Навчальний посібник для студентів. – Харків: Константа, 1995. – 192 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Українські підручники онлайн: Соціологія [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/sotsiologiya/>
2. Черниш Наталія. Соціологія: курс лекцій [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sociology-lnu.org.ua/resursy.files/Chernysh_Soc_04.pdf
3. Сокур'янська Л. Г. Вступ до соціології : навч. посібн. / Л. Г. Сокур'янська. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – 260 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sociology.kharkov.ua/socio/docs/metod_books/vstyp_do_sociology.pdf.

4. www.uceps.com.ua/ukr/all/sociology (Архів соціологічних даних Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, м.Київ).
5. www.i-soc.com.ua (Домашня сторінка Інституту соціології НАН України).
6. www.journal@socnet.kiev.ua (Домашня сторінка часопису «Соціологія: Теорія, методи, маркетинг»).
7. URL: <http://socd.univ.kiev.ua> (Факультет соціології та соціальної психології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка)

Текст лекції

1. Специфіка соціологічної системи знань.

Термін «соціологія» походить від латинського слова «sozietas» (суспільство) та грецького «logos» (вчення). Вважається, що вперше використав це поняття для назви окремої галузі наукового знання французький вчений Огюст Конт (1789-1857) у праці «Курс позитивної філософії» (1842). Об'єктом вивчення соціології є суспільство як цілісна соціальна реальність, сукупність соціальних зв'язків і соціальних відносин.

Соціологічна наука пройшла довгий шлях становлення і розвитку у різних країнах світу, але й зараз не існує єдиної точки зору на предмет та завдання цієї науки. Кожне суспільство є своєрідним, зі своїми звичаями, традиціями, історією становлення. Ця своєрідність впливає і на розуміння соціології як науки. Країни, що стали на шлях демократії, та сформували суспільну свідомість громадян, сприйняли соціологію як одну з найважливіших наук, від досліджень якої залежить їх розвиток. Відповідно це знайшло відображення на рівні держави, з належною підтримкою та фінансуванням. Іншим же суспільствам пощастило менше, тоталітарні чи авторитарні режими, переконані у своїй непогрішимості, всіляко намагалися дискредитувати соціологію та вчених, які нею займалися, в очах населення. Це призвело до формування точки зору про неважливість, незначимість досліджень цієї науки. Соціологів у поставторитарних суспільствах іноді навіть ототожнюють з представниками влади, а якщо влада має негатив в очах населення, то він переноситься і на соціологію. Тому не дивлячись на інтернаціональність цієї науки кожне суспільство її розуміє по своєму. І це лише перший розлом у поглядах на соціологію. Інша дискусія виникає з приводу питання, що вважати предметом соціології? Починаючи від О. Конта соціологія це комплексна інтегральна наука яка вивчає суспільство як цілісне

явище з усіма його взаємодіями та функціями. Закликаючи досліджувати суспільство як цілісний організм, О. Конт намагався подолати фрагментарність досліджень багатоманітних суспільних процесів. Поряд з тим ряд дослідників вважали, що вивчати все суспільство неможливо, що це занадто велика абстракція, а для даної науки більш підходить поняття «спільність», «група». Інші класики соціології визначали її як науку про соціальну дію людини (М.Вебер), як науку, що вивчає поведінку людини в середовищі собі подібних (П.Сорокін) тощо.

Суспільне життя є багатограним, складним, саме тому існують різноманітні спроби описати, зрозуміти та пояснити його. На початку ХХ ст. американські соціологи У. Томас та Ф. Знанецький вказували на існування двох фундаментальних проблем, які завжди перебувають у центрі уваги суспільної практики: проблема залежності особистості від соціальної організації і культури та проблема залежності соціальної організації і культури від особистості. Дещо пізніше відомий американський соціолог П. Бергер зазначав, що предметом соціології є як «суспільство в людині», так і «людина в суспільстві».

Попри відсутність одностайності в цьому питанні наведемо найбільш поширені у вітчизняній науці трактування соціології, в яких, на нашу думку, досить чітко описується предмет її дослідження:

- соціологія – наука про становлення, розвиток і функціонування суспільства, його елементів, соціальних відносин і соціальних процесів, про механізми і принципи їх взаємодії;

- соціологія – наука про становлення та функціонування соціальних спільнот, між якими складаються певні соціальні відносини і взаємодія, а також про соціальну людину-творця цих спільнот і головного суб'єкта історичного розвитку;

- соціологія – наука про тенденції, закони функціонування і розвитку соціальних систем, про прояви цих законів у діяльності суб'єктів – великих і малих соціальних груп і спільностей людей, а також окремих особистостей.

У наведених визначеннях досить повно представлені основні категорії соціології, а саме: суспільство, соціальна система, соціальна дія, соціальна взаємодія, соціальна група, соціальна спільнота тощо. Умовно виділяють три групи категорій:

- загальнонаукові категорії у соціологічній інтерпретації (структура, система, суспільство, соціальна система, соціальний розвиток тощо).

– безпосередньо соціологічні категорії (соціальний статус, соціальна роль, соціальна стратифікація, соціальний інститут, соціальна мобільність тощо).

– категорії дисциплін, суміжних з соціологією (особистість, сім'я, політика, економіка, культура тощо).

2. Поняття «соціального».

Серед понять соціології центральне місце займає поняття «соціальне» (від лат. *socialis* – сумісний, товариський, суспільний).

Спроби змістовного визначення даної категорії йшли за двома напрямками:

- виявлення сутності соціального зв'язку (тобто з'ясування того, що примушує людей жити разом, утримує їх в об'єднанні, громаді тощо);
- визначення природи соціальної реальності.

Спочатку соціальність виводилась з природи людини як вроджене почуття прихильності, магнетизму, яке, незважаючи на волю і бажання людей, об'єднує їх у спільноти. Згадаймо цитату з праці Аристотеля «Політика»: *«Людина за своєю природою – істота політична, через те навіть ті люди, які анітрохи не мають потреби у взаємодопомозі, прагнуть до спільного проживання...»*.

Проте деякі вчені вважали людину істотою несоціальною, агресивною (Т.Гоббс, Н.Макіавеллі), яка вступає в об'єднання з іншими тільки з причини загрози знищення, з метою самозбереження.

Поняття «соціальне» використовується для визначення явищ, які властиві лише людині і виникають в об'єднаннях людей.

Це якісно інший вид зв'язку, обумовлений не інстинктами (доброзичливістю або, навпаки, агресивністю), а необхідністю спільної діяльності по забезпеченню засобами для життя.

Соціальний зв'язок в усіх його різноманітних формах породжується і відтворюється самими умовами життя людей, які спонукають індивіда до об'єднання з іншими індивідами в колективній праці по виробництву всього того, що необхідно для задоволення життєвих потреб.

Без такого зв'язку неможливе збереження, виживання людини, і тому він – перша й найголовніша умова існування суспільного життя.

Для розуміння предмета соціології важливе значення має поняття «соціальна спільність» (або «спільнота»). Це – функціонально обумовлене

об'єднання людей, які мають широку сферу спільного життя, для якого основою внутрішнього зв'язку є територія мешкання, матеріальні цінності, що знаходяться в його розпорядженні, та визнані ним цінності культури. Характерною рисою соціальної спільноти є її внутрішня соціальна структура, яка ґрунтується на співпраці і загальній згоді. Соціальній спільноті властивий високий рівень єдності. Єдність території створює умови для підтримання взаємних контактів між людьми, які утворюють соціальну спільність. Її організаційні форми і суспільний розподіл праці зміцнюється системою матеріальних цінностей. Культурні цінності згуртовують соціальні спільноти на рівні свідомості, утворюючи її морально-етичні орієнтири.

Соціальні спільноти розрізняються кількісним складом, тривалістю існування, міцністю зв'язків і т.д.

До найбільш значущих спільнот належать:

- соціальні групи (передусім класи);
- нації;
- територіальні (регіональні) спільноти;
- трудові (учбові) колективи;
- професійні об'єднання (профспілки);
- сім'ї.

Відносини між названими спільнотами є *соціальними відносинами*. Це - відносини між людьми як представниками соціальних груп суспільства з приводу їх суспільного становища, образу і укладу життя, зрештою – з приводу умов розвитку особи, соціальних груп. Слід підкреслити, що соціальні відносини – це відносини між групами людей, які мають різне, часто нерівне становище в суспільстві, беруть неоднакову участь у його економічному, політичному та духовному житті.

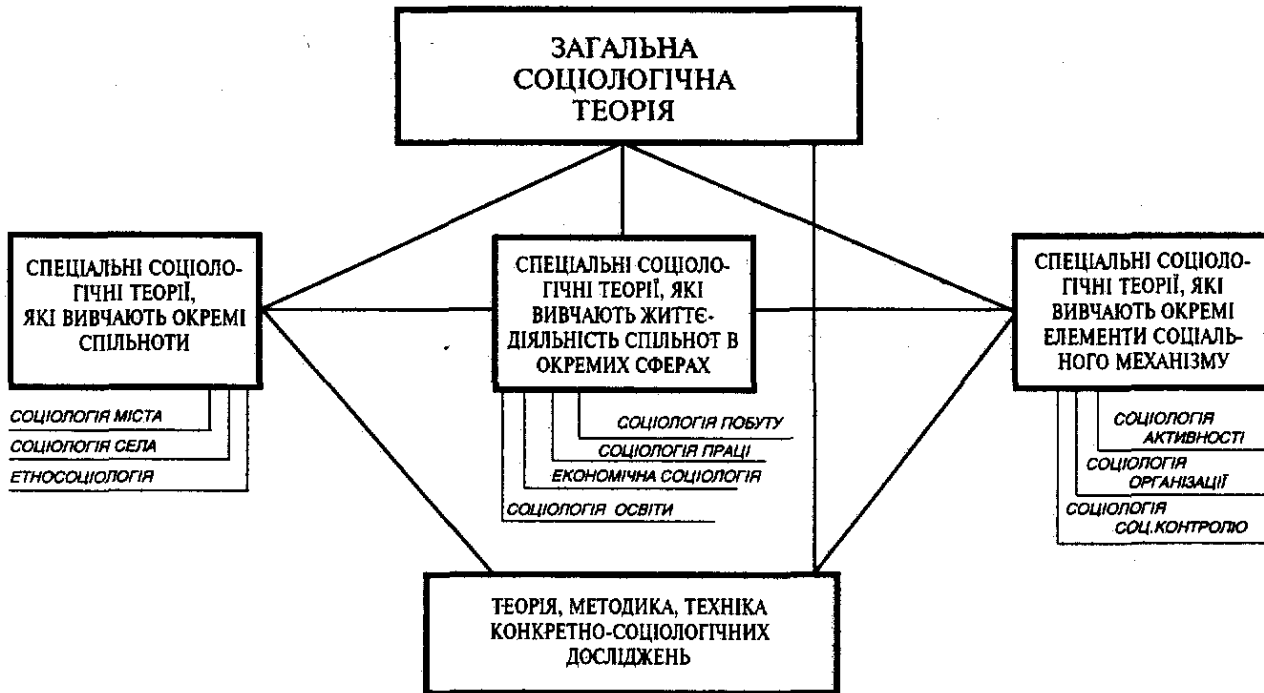
Сукупність різних форм організацій та регулювання суспільними відносинами називають *соціальними інститутами*. Це спеціальні заклади, системи норм, соціальних ролей, що забезпечують реалізацію функцій, необхідних для існування і розвитку соціальних спільнот або суспільства в цілому. Соціальними інститутами є, наприклад, держава, політичні партії, сім'я, право, мораль, система освіти і виховання, виробничий осередок та ін.

Виникнення соціальних інститутів обумовлено об'єктивною потребою суспільства в спеціальному регулюванні особливо важливими соціальними відносинами і сферами діяльності.

3. Структура соціології.

Сучасна соціологічна наука – це достатньо розгалужена система знань різного рівня узагальнення. До її структури відносять: загальну соціологічну теорію, спеціальні соціологічні теорії, або теорії середнього рівня, і конкретно-соціологічні дослідження.

Мал. 1. Структура соціологічної системи знань

Загальна соціологічна теорія дає уявлення про суспільство як цілісний організм, систему соціальних механізмів, розкриває місце й роль основних соціальних зв'язків, формулює принципи соціального пізнання, основні методологічні підходи до соціологічного аналізу.

Спеціальні соціологічні теорії уточнюють положення загальної соціологічної теорії стосовно до окремих видів, механізмів соціальної взаємодії. Розрізняють три види спеціальних теорій:

1) теорії, що вивчають закони розвитку і відтворення окремих соціальних спільнот. До них належать соціологія міста, села, етносоціологія та ін.;

2) галузеві соціологічні теорії, які розглядають закономірності і механізми життєдіяльності соціальних спільнот в окремих сферах. Це соціологія праці, економічна соціологія, соціологія побуту, соціологія освіти, дозвілля та ін.;

3) теорії, які аналізують окремі елементи соціального механізму. Наприклад, теорія соціального контролю, теорія комунікацій, теорія соціальної активності, соціологія організації і т. п.

Спеціальні соціологічні теорії конкретизують положення загальної теорії, здійснюючи перехід від загальних концептуальних понять до операційних, за допомогою яких можна виміряти процес. Якщо нас цікавить, наприклад, ефективність телебачення, то слід переходити від загальних понять "суспільної свідомості", "духовного життя" до таких понять спеціальної соціологічної теорії, як телевізійна аудиторія, її інтереси, потреби, зацікавленість, пізнавальна активність, задоволеність; розробляти систему показників, а згодом й індикаторів, за допомогою яких можна виміряти процес телевізійного впливу. При цьому необхідно також мати уявлення про особливості соціальних груп, що складають аудиторію. Таке уявлення дає спеціальне знання про соціальну структуру. Необхідно знати, як зовнішній вплив відбивається у свідомості людей, тобто звернутися до соціології особистості, теорії суспільної думки і т. ін.

Третій структурний елемент соціології — конкретно-соціологічний аналіз (теорія, методика і техніка конкретно-соціологічних досліджень). Це вимірювання конкретних соціальних процесів на основі тих підходів, принципів, понять, показників, які дають загальна соціологічна і спеціальні теорії. Іноді третій структурний елемент називають емпіричними дослідженнями, але це неточно, бо тут також присутня своя теорія, зокрема, теорія виміру. Існує багато видів конкретно-соціологічного аналізу. Дослідження різняться масштабами (міжнародні, загальнонаціональні, регіональні, місцеві), часом дії (довготривалі й оперативні, що проводяться у гранично стислі строки) і т. п.

За метою усі соціологічні дослідження можна поділити на фундаментальні та прикладні. Метою фундаментальних є розвиток науки. Прикладні ж вирішують завдання, пов'язані з використанням знань для удосконалення соціальних процесів, розв'язання практичних задач життєдіяльності суспільства.

Спеціальні соціологічні теорії та конкретно-соціологічні дослідження мають більш яскраво виражений прикладний характер, ніж загальна соціологічна теорія. Вони безпосередньо зорієнтовані на вирішення тих чи інших соціальних проблем.

У сучасній науці виділяють також — макро і мікро-соціологію. **Макросоціологія** орієнтується на дослідженнях великих

соціальних спільнот, систем і груп, а також на вивчення глобальних соціальних процесів. Тим самим вона спрямована на вивчення законів і закономірностей суспільного життя людства в цілому, у сукупності його основних підсистем.

Мікросоціологія досліджує соціальні процеси, явища і тенденції, що відбуваються у відносно невеликих соціальних системах, таких, як сім'я, колектив, мала соціальна група.

Усі структурні елементи соціології, усі види соціологічних досліджень тісно пов'язані між собою, доповнюють, забезпечують одне одного, утворюючи єдину систему соціологічного знання.

4. Методи та функції соціології.

Існування соціології як науки визначається не лише наявністю її об'єкта та предмета, а й певної системи правил, прийомів, процедур та операцій, що забезпечують надійність та достовірність знання та гарантують його науковість. Сукупність цих правил та прийомів називаються методами соціології.

Метод в соціології – це спосіб побудови та обґрунтування соціологічних знань, сукупність прийомів, процедур і операцій практичного і теоретичного пізнання соціальної реальності. Це правила, за допомогою яких здійснюється дослідницька діяльність. Вони мають бути стандартними й однозначними.

Першою групою методів, які використовує соціологія є загальнонаукові: **історичний, системний, структурно-функціональний, конфліктний, порівняльний, аналіз і синтез, індукція та дедукція, статистичний, моделювання та ін.**

До другої групи належать власне методи соціологічного дослідження. Вони поділяються на **методи збору інформації** (метод аналізу документів, метод спостереження, метод опитування, метод експерименту) і **методи аналізу матеріалу** (використання статичних групувань, шкалування, виявлення кількісних залежностей і т.д.).

Вказані методи будуть пояснені у наступних темах під час розгляду соціологічних теорій різних вчених, а також при вивченні теми присвяченої соціологічним дослідженням.

Взаємодія між структурними елементами соціологічного знання реалізується через сукупність функцій, що відображають розмаїтість зв'язків соціології з суспільством, її суспільне призначення. Соціологія як самостійна

галузь знань реалізує всі властиві суспільній науці функції, які прийнято ділити на дві великі групи: **гносеологічні (пізнавальні)** і власне **соціальні**.

Гносеологічні функції соціології найповніше проявляються в конкретному пізнанні тих чи інших сторін соціального життя. Соціальні функції розкривають шляхи і способи їх оптимізації.

Слід також вказати, оскільки соціологія дає вихідні уявлення про суспільство як цілісну систему, частина її пізнавальних функцій має характер методології. Функції соціології – це сукупність ролей, що вона виконує в організації суспільства як соціальної системи, відображаючи інтереси різних соціальних спільнот і груп.

Основними функціями соціології є: теоретико-пізнавальна, описово-інформаційна, світоглядно-ідеологічна, соціального планування, прогностична, критична, виховна та інші.

Теоретико-пізнавальна функція забезпечує поновлення та збагачення соціологічного знання про різні сфери суспільного життя, розкриває перспективи соціального розвитку, розробляє концепції, теорії, ключові поняття й категорії на основі дослідження соціальної реальності.

Описово-інформаційна функція полягає в систематизації, описі, нагромадженні соціологічної інформації, отриманої в результаті проведення соціологічних досліджень, у вигляді аналітичних записок, різних наукових звітів, статей, книг тощо.

Світоглядно-ідеологічна функція проявляється в тому, що вона формує погляди на соціальні явища і процеси, дає їм теоретичну основу для практичних дій, спрямованих на розуміння й узгодження інтересів різних соціальних спільнот і груп.

Функція соціального планування полягає в тому, що результати соціологічних досліджень використовуються для планування розвитку різних сфер суспільного життя.

Прогностична функція реалізується в тому, що соціологія здатна виробляти науково обґрунтовані прогнози щодо тенденцій розвитку соціальних процесів і спільнот.

Критична функція проявляється в тому, що соціологія, надаючи об'єктивне знання, покликана попереджувати соціальну політику про відхилення від соціального ідеалу, сигналізувати про можливі негативні соціальні явища і наслідки.

Виховна функція полягає в тому, що соціологічні знання безпосередньо використовуються системою виховання і впливу на свідомість і поведінку

людей з метою формування їх соціальних якостей. Цю функцію соціологія виконує також тому, що забезпечує передачу новим поколінням соціального досвіду попередніх поколінь.

До практичних функцій, які мають яскраво виражений соціально-інженерний характер, відносяться **функції соціального проектування і соціальної технології**. Соціолог визначає оптимальний шлях вирішення практичних проблем, розробляє методи, способи, прийоми, процедури управлінських рішень, тобто розробляє соціальну технологію.

У соціологічній діяльності усі ці функції «працюють» в єдності та пронизують усі напрями та рівні соціологічної науки. Крім того, завдяки специфіці своїх функцій соціологія тісно пов'язана з теорією і практикою соціального управління. Вона також здатна бути могутнім знаряддям перетворення суспільства. Але чи завжди можлива така реалізація? Це залежить від багатьох факторів: від стану самого суспільства, від рівня розвитку соціологічної науки, від методологічної, теоретичної і методичної підготовленості соціологів, їх моральної і громадянської позиції.

Проаналізувавши об'єкт, предмет, методи та функції соціології, можна визначити практичну спрямованість, завдання та цілі соціології як науки. Вона сприяє формуванню знань про соціальну реальність та зміни в ній, пояснює логіку процесів соціального розвитку, допомагає людині визначити своє місце в суспільстві, обрати життєвий шлях і з'ясувати життєві перспективи, сконцентрувати особисті зусилля на вирішенні соціальних суперечностей. Завдання соціології спрямовані на те, щоб отримати вірогідне знання про суспільство, вивчити його і обґрунтувати основні напрями розвитку суспільства. Виявити та науково обґрунтувати механізми переходу від індивідуального до соціального, від соціального менш загального порядку до соціального більшого порядку. Важливим завданням є знаходження шляхів, засобів вирішення глобальних проблем людства, осмислення глибоких інтеграційних процесів у світовій співдружності, нових підходів до вирішення сучасних етнічних процесів.

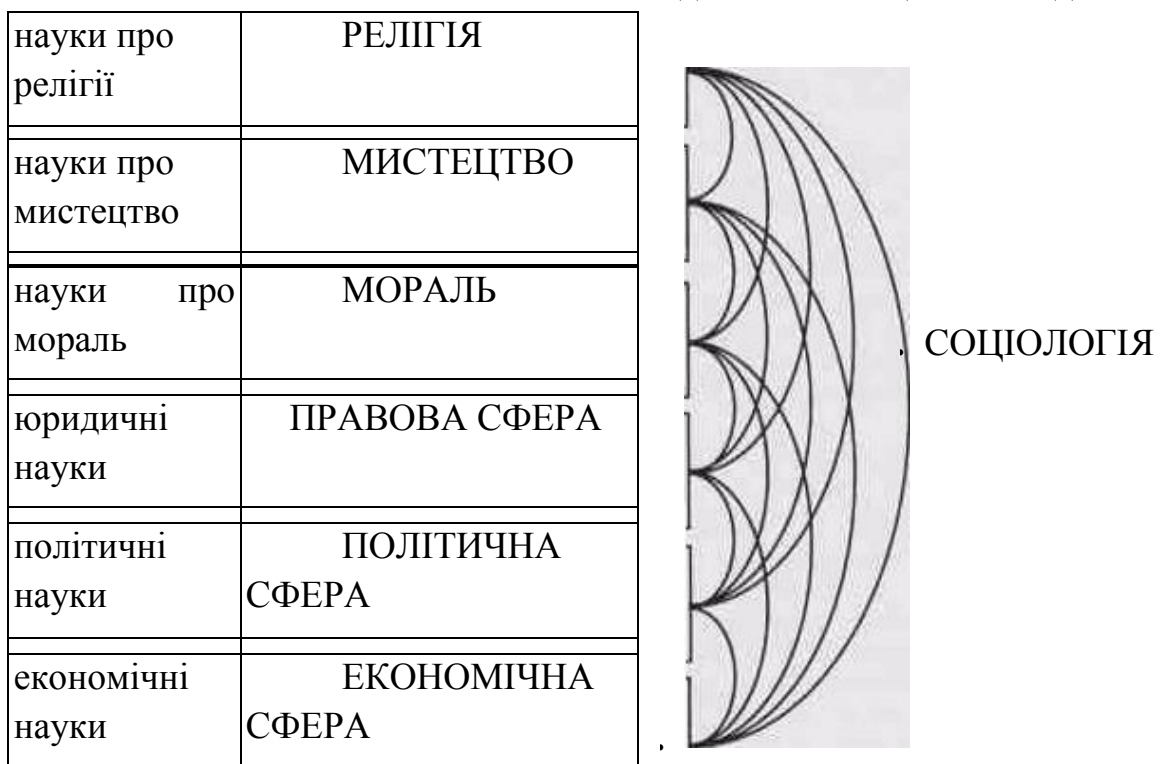
Принципово нові рішення у сучасній соціології одержує проблема людини, її поведінки та ціннісно-сміслової орієнтації у сучасному світі. Практична спрямованість соціології полягає в тому, що вона не обмежується описом та поясненням процесів соціального розвитку, а аналізує та вказує шляхи планомірного, цілеспрямованого впливу на ці процеси, тобто її зверненість до конкретних соціальних проблем, які підлягають вирішенню шляхом соціального планування та соціального управління.

5. Взаємозв'язок соціології з іншими дисциплінами.

Розуміння специфіки соціологічної системи знань було б не повним без розгляду взаємодії цієї науки з іншими дисциплінами.

На відміну від більшості наук, що вивчають окремі підструктури суспільства, окремі види відносин, соціологія вивчає суспільство як цілісність, як цілісний функціонуючий соціальний організм, що розвивається. Якщо так звані окремі науки, наприклад, економічні, політичні, юридичні, вивчають внутрішні закономірності розвитку певних сторін, сфер, підструктур, видів суспільних відносин, то соціологія аналізує взаємодію основних сторін, підструктур суспільства, економічних і політичних, правових відносин, економіки, політики та духовних процесів, що й дозволяє розкрити особливості суспільства як цілісності.

Мал. 2. Відмінність соціології від інших наук.

Типові суттєві взаємозв'язки основних сторін, сфер суспільства формують закони цілісного розвитку суспільства. Окремі явища і процеси цікавлять соціологію з точки зору їхнього місця та ролі в системі суспільних відносин, у структурі єдиного функціонуючого організму.

Підхід з позицій аналізу суспільства як цілісності характерний також для філософії та історії. Однак цілісність вони трактують інакше. Для філософії — це цілісність світу, для історії — цілісність єдиного історичного процесу. На відміну від філософії, цілісність у соціології не є абстрактною, а розкривається як конкретна реальність за допомогою не лише теоретичних, а й емпіричних методів. Соціологія не обмежується розглядом суспільства як цілісного утворення. Вона виявляє механізми його функціонування, розвитку. Цілісність розкривається в соціології як система соціальних механізмів, що спричиняють рух, розвиток суспільства.

Соціологія відрізняється від інших наук не лише тим, що вона вивчає, але й як вивчає. На відміну від філософії, соціологія вивчає суспільство крізь призму людської діяльності, вона розкриває потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, діяльність людей, їхні взаємозв'язки; суспільство розглядається соціально цілим, як система соціальної взаємодії, як зіткнення різних інтересів, орієнтацій, видів активності. **У центрі** соціології — соціальна група, **спільнота** людей. Особистість розглядається не з точки зору її унікальних здібностей, неповторних рис, а в системі соціальних зв'язків, як представник соціальної групи, певного суспільства. Людина завжди включена до складної системи соціально-класових, поселенських, професійних, демографічних та інших груп, відбиває їхні інтереси, орієнтації, набуває їхнього соціального досвіду.

Спільноти аналізуються з позицій їхнього місця у системі соціальних зв'язків, як елементи взаємодії. Соціологія розглядає складну систему соціальних зв'язків:

- 1) особистості й спільноти;
- 2) спільнот поміж собою;
- 3) особистості, спільноти й соціального цілого;
- 4) суспільства і природи.

При цьому аналізуються різні рівні взаємозв'язку: зв'язки, взаємодія, відносини. Соціальна взаємодія — це процес взаємовпливу і спільної діяльності. Механізм соціальної взаємодії включає суб'єкти взаємодії, фактори, які впливають на їхню поведінку. Взаємодія призводить до встановлення нових, більш стійких і самостійних зв'язків — соціальних відносин. За М. Вебером, суспільство і є соціальною взаємодією. Соціальні механізми — це складна взаємодія соціального цілого, окремого й одиничного. Це взаємодія **саме тих** факторів, що надають поштовх до руху, викликають розвиток.

Мал. 3. Механізм соціальної взаємодії.

Можна схематично зобразити предмет соціології через багатство зв'язків, механізмів, які вона вивчає (Запропонуйте свій варіант малюнка).

З розвитком суспільства поглиблюються уявлення про його цілісність. У сучасну епоху це не лише суспільство у національно-державних кордонах, не лише світова система держав, що взаємодіють між собою, а й єдине людство, органічно пов'язане з природою. У зв'язку з цим В. Вернадський і говорив про ноосферу як органічну цілісність суспільства й природи.

Цілісність соціального світу П. Сорокін передає через поняття соціального простору як системи соціальної взаємодії. Оскільки соціологія вивчає соціальну взаємодію, можна визначити **соціологію як науку про соціальну активність і механізми, що її забезпечують і регулюють.**

Отже, соціологічний підхід до вивчення суспільства, соціологічне бачення суспільства — це завжди аналіз явища, процесу в системі соціальних зв'язків, аналіз з точки зору його співвідношення з соціальним цілим. Соціологічний підхід дозволяє не лише зображати явища, процеси, а й пояснювати їх, подавати моделі явищ та суспільства в цілому. Аналіз процесу в динаміці дає змогу помічати тенденції змін і формулювати прогнози щодо подальшого розвитку. Райт Міллс казав, що тільки соціологічна уява може дати розуміння складних відносин між людиною та суспільством.

Завершуючи розгляд теорії соціології та взаємозв'язку соціології з іншими дисциплінами зазначимо що: 1) вона є наукою про суспільство, його явища та процеси; 2) вона вміщує в себе теорію суспільства або загальну соціологічну теорію, яка виступає як теорія та методологія всіх інших суспільних та гуманітарних наук; 3) всі суспільні науки, які вивчають різноманітні сторони життєдіяльності суспільства і людей, завжди містять у собі соціальний аспект, тобто закони і закономірності, які досліджуються в тій чи іншій сфері суспільного життя, реалізуються через людей; 4) техніка і методика вивчення людини та її діяльності, методи соціального виміру, розроблені соціологією, є необхідними і використовуються всіма іншими суспільними науками; 5) склалася ціла система досліджень, які проводяться на стику соціології та інших наук.

Соціологія як система знань не може розвиватися і виконувати свої функції, не взаємодіючи з іншими науками: філософією, психологією, правознавством, політичними науками, історією, статистикою, математикою, економічними та управлінськими науками, культурологією та релігієзнавством, антропологією, демографією, етнографією.